

TARBIYA JARAYONINING PSIXOLOGIK ASOSLARI

Abdurahimova Muhlisa
Daminova Shohista
Ozotboyeva Ruxshona

CHDPU gumanitar fanlar fakulteti
O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi
24/1-guruh 1-kurs talabalari

Email: ruxshonaozotboyeva8@gmail.com
shohistadaminova11@gmail.com
muhlisaabdurahimova27@gmail.com

Ozodqulov Olimjon Bahodir o'g'li

Ilmiy rahbar:

CHDPU Psixologiya kafedrası o'qituvchisi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.15592009>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 25-May 2025 yil
Ma'qullandi: 28-May 2025 yil
Nashr qilindi: 31-May 2025 yil

KEY WORDS

tarbiya, psixologiya, shaxs, rivojlanish, motivatsiya, munosabatlar, muammolar, yechimlar.

ABSTRACT

Ushbu maqola tarbiya jarayonining psixologik asoslarini o'rganadi. Tarbiya inson shaxsini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi va uning samaradorligi psixologik tamoyillarga asoslangan holda ta'minlanadi. Maqolada tarbiyaning asosiy psixologik mexanizmlari, shaxsning rivojlanish bosqichlari, o'qituvchi-tarbiyachi va o'quvchi o'rtasidagi munosabatlar, motivatsiya va rag'batlantirish usullari, shuningdek, tarbiya jarayonida yuzaga keladigan muammolar va ularni hal etish yo'llari ko'rib chiqiladi.

Tarbiya – bu shaxsni shakllantirish, unga axloqiy normalar, bilim va ko'nikmalarni singdirish jarayonidir. Tarbiya jarayoni murakkab va ko'p qirrali bo'lib, uning samaradorligi psixologik asoslarga tayanishni talab etadi. Psixologiya tarbiyaning maqsad va vazifalarini aniqlashga, shaxsning rivojlanish qonuniyatlarini tushunishga, tarbiya usullarini optimallashtirishga yordam beradi.

Adabiyotlar tahlili va metodlar

Tarbiya jarayonining psixologik asoslari bo'yicha ko'plab tadqiqotlar olib borilgan. Ushbu tadqiqotlar shaxsning rivojlanish nazariyalari (Erikson, Piage, Vigotskiy), motivatsiya nazariyalari (Maslou, Deksi, Rayan), o'qitish va o'rganish nazariyalari (Bandura, Ausubel) kabi psixologik nazariyalarga asoslanadi.

Asosiy qism

Tarbiya jarayonining asosiy psixologik mexanizmlari:

- Idrok etish: O'quvchi atrof-muhitni, axloqiy normalarni, o'qituvchi va tengdoshlarining xatti-harakatlarini idrok etadi.
- Anglash: O'quvchi idrok etilgan ma'lumotlarni anglaydi, tahlil qiladi va o'zlashtiradi.
- Ichki motivatsiya: O'quvchida bilim olishga, yaxshi xulq-atvoriga ega bo'lishga ichki istak paydo bo'ladi.
- O'z-o'zini nazorat qilish: O'quvchi o'z xatti-harakatlarini nazorat qila oladi, axloqiy normalarga rioya qiladi.

Shaxsning rivojlanish bosqichlari tarbiya jarayonida hisobga olinishi kerak. Har bir bosqichda shaxsning o'ziga xos xususiyatlari, ehtiyojlari va qiziqishlari mavjud. Tarbiya usullari shaxsning yoshiga va rivojlanish darajasiga mos bo'lishi kerak.

O'qituvchi-tarbiyachi va o'quvchi o'rtasidagi munosabatlar tarbiya jarayonida muhim rol o'ynaydi. O'qituvchi o'quvchilarga hurmat bilan munosabatda bo'lishi, ularni qo'llab-quvvatlashi va rag'batlantirishi kerak. O'quvchilar o'qituvchiga ishonishi va o'z muammolari bilan murojaat qila olishi kerak. Motivatsiya va rag'batlantirish usullari tarbiya jarayonida samarali vosita hisoblanadi. O'quvchilarni bilim olishga, yaxshi xulq-atvorga ega bo'lishga rag'batlantirish uchun turli usullardan foydalanish mumkin: maqtoov, mukofot, tanqid, jazo va boshqalar.

Tarbiya jarayonida yuzaga keladigan muammolar:

- Xulq-atvor buzilishi: O'quvchilarning axloqiy normalarga zid xatti-harakatlari.
- Motivatsiyaning yo'qligi: O'quvchilarning bilim olishga, yaxshi xulq-atvorga ega bo'lishga qiziqishining yo'qligi.
- O'zaro munosabatlardagi muammolar: O'quvchilar o'rtasida, o'quvchilar va o'qituvchilar o'rtasida ziddiyatlar.

Ushbu muammolarni hal etish uchun psixologik yordam, maslahat, treninglar va boshqa usullardan foydalanish mumkin.

Muhokama

Tarbiya jarayonining psixologik asoslarini o'rganish shaxsni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Psixologik tamoyillarga asoslangan tarbiya usullari shaxsning har tomonlama rivojlanishini ta'minlaydi, uning ijtimoiy moslashuvini yaxshilaydi va muvaffaqiyatga erishishga yordam beradi.

Xulosa

Tarbiya jarayoni murakkab va ko'p qirrali bo'lib, uning samaradorligi psixologik asoslarga tayanishni talab etadi. Psixologiya tarbiyaning maqsad va vazifalarini aniqlashga, shaxsning rivojlanish qonuniyatlarini tushunishga, tarbiya usullarini optimallashtirishga yordam beradi. Tarbiya jarayonida shaxsning rivojlanish bosqichlari, o'qituvchi-tarbiyachi va o'quvchi o'rtasidagi munosabatlar, motivatsiya va rag'batlantirish usullari, shuningdek, tarbiya jarayonida yuzaga keladigan muammolar va ularni hal etish yo'llari hisobga olinishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Erikson, E. (1968). Identity, youth and crisis. New York: W. W. Norton & Company.
2. Piaget, J. (1954). The construction of reality in the child. New York: Basic Books.
3. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in society: The development of higher psychological processes. Cambridge, MA: Harvard University Press.
4. Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. Psychological Review, 50(4), 370-396.
5. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). Intrinsic motivation and self-determination in human behavior. New York: Plenum.
6. Bandura, A. (1977). Social learning theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
7. Ausubel, D. P. (1968). Educational psychology: A cognitive view. New York: Holt, Rinehart and Winston